

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

”MEILLÄ ON IHAN ERI ONGELMAT JA ERI TRAUMAT JA JUTUT KUIN MIEHILLÄ”

Naiserityiset palvelut rikostaustaisten naisten yhteiskuntaan integroitumisen ja kuntoutumisen tukena

Johdanto

Rikosseuraamuksissa naiset ovat määrällisenä vähemmistönä, mikä näkyy palveluissa vankiloissa ja vankilasta vapauduttaessa. Vankiloissa ja päihteidenkäyttöverkostoissa vallitseva maskuliininen hegemonia vahvistaa dikotomisia sukupuolirooleja. Naiset ovat siten vähemmistönä päihteidenkäyttäjinä ja vankeina. (Mm. Salovaara 2019, Tammi-Moilanen 2020.)

Tutkimuksen keskeisinä käsitteinä ovat nais erityisyys, integroituminen ja kuntoutuminen. Naiserityisen lähestymistavan lähtökohtana on lisätä tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Miesnormiin perustuvassa toiminnassa tulee ottaa huomioon naisten elämänhistoria, ihmissuhteet ja niistä johtuvat tarpeet. Naiserityisessä lähestymistavassa sukupuoli ymmärretään kulttuurisissa suhteissa tuotettuna ja ylläpidettynä toimintana (Salovaara 2023a), ja lähestymistapa ottaa huomioon intersektionaalisuuden taloudellisen aseman, sosiaaliluokan, etnisen taustan ja iän tuottamat erilaiset valta-asetat (Mattson 2021). Yhteiskuntaan integroitumisella tarkoitamme vankilasta vapautuvan

mahdollisuuksia kiinnittyä ja tuntea kuuluvansa yhteiskuntaan tasavertaisena jäsenenä. Olennaisena osana tässä prosessissa on päihteidenkäytöstä ja rikoksista irtaantuminen. Kuntoutuksella tarkoitamme niitä tukitoimia, jotka helpottavat integroitumista, kuten päihteistä ja rikoksista eroon pääsemistä sekä työ- ja opiskelumahdollisuuksia. Kuntoutuminen tarkoittaa näissä edistymistä. Siihen vaikuttaa saatu kuntoutus, kuntoutujan oma toiminta ja motivaatio. Kuntoutuminen on siten osa yhteiskuntaan integroitumisen prosessia.

Naiserityisen tuen ja palveluiden tarve rikosseuraamustyön ja sosiaalityön näkökulmasta

Rikosseuraamuslaitos vastaa Suomessa ehdottomien vankeusrangaistuksien, sakkotuomioiden ja tutkintavankeuden toimeenpanosta. Vankilat jaetaan suljettuihin vankiloihin, jonne suurin osa vangeista ensin menee, ja avovankiloihin, jonne pääsyn edellytyksenä on etenkin päihteidenkäytön hallinta. Vain naisille tarkoitettuja vankiloita vuonna 2023 olivat Hämeenlinnan, Vanajan ja Kestilän

vankilat. Rikosseuraamustyö on tavoitteellista rikosten uusintariskien puuttuvaa ryhmä- tai yksilömuotoista työskentelyä. Rikosseuraamuslaitoksessa on selvitetty naisten tarpeisiin vastaavaa vankeudenhoitoa (Naisien vuoro 1999, Naiset näkyviksi 2008, Nais erityyisen ... 2010). Konkreettisia toimenpiteitä käynnistettiin vasta Naisvankiselvityksen (Tammi-Moilanen 2020) myötä. Se toi näkyväksi naisvankien tilanteen, muutoksia heidän sijoitteluunsa sekä keskitti nais erityyisen lähestymistavan ja nais vangit muutamaan vankilaan.

Nais erityyisen lähestymistavan avulla miesnormille perustuvissa toiminnoissa muun muassa vankiloissa lisätään ymmärrystä naistapaisesta toimijuudesta, naisten traumataustasta, ihmissuhteiden kompleksisuudesta sekä niistä johtuvista erityistarpeista. Kuitenkin se nimenä on ulossulkeva ja perustuu oletukseen kahdesta sukupuolesta. Nais erityyinen lähestymistapa on käytännössä kuitenkin sukupuolisensitiivistä, eikä siihen sisälly oletusta yhtenäisestä naiseudesta tai mieheydestä. Sukupuoli ei tiivisty dikotomiseen sukupuolijakoon, vaan käsite sisältää myös muun-, inter- ja transsukupuoliset henkilöt, joiden sukupuoli jää näkymättömiin rikosseuraamuksissa ja päihdeidenkäyttöverkostoissa. (Salovaara 2023a, 133–135.)

Vaikka nais erityyisyyden määrittely ei ole yksiselitteistä, käytämme sitä, koska sillä on vakiintunut asema rikosseuraamuksissa ja päihdehoidossa. Nais erityyinen lähestymistapa sisältää: (1) naiseuden ja sukupuolen merkityksen, (2) minuuden, identiteetin, tunteet ja niihin fokuoituvan työn, (3) traumaattiset kokemukset ja psykiatrisen oireilun huomiointamisen, (4) suhteet eri näkökulmista, ja (5) psykososiaaliset kysymykset ja yksilöllisen muutostyön. (Karttunen 2019, 58.)

Nais erityyistä vankeutta ja vapautumisen tukea koskeva englanninkielinen tutkimus on kehittynyt ja painottuu lähinnä Britanniaan ja Yhdysvaltoihin, kuten muukin kriminologinen kirjallisuus (mm. Carlen 2002, Carlen & Worrall 2004). Feministisen kriminologian fokuksena on erityisesti ollut sukupuoli ja sen merkitys rikosten tekemisessä, kokemisessa ja uhriksi joutumisessa sekä vallan ulottuvuuksissa (mm. Chesney-Lind

& Morash 2013, Silvestri & Crowther-Dowey 2016). Nais erityyisyyden käsitteen määrittelyyn ja kansainväliseen vertailuun liittyy kuitenkin haasteita (Karttunen 2019, 52–56, 58).

Vankilaan tuomituilla naisilla on usein traumaattisia kokemuksia kasvuolojen epävakauden, kaltoinkohtelun tai päihdeidenkäyttöverkostojen systeemisen väkivallan takia (mm. Viitanen 2013, Hautala ym. 2018, Levenson & Willis 2019). Naisvankeja voidaan pitää vaurioituneena ja haavoittuneena vankiryhmänä (Tammi-Moilanen 2020) sukupuolistuneen väkivallan vuoksi.

Vapautuvat vangit ovat aikuissozialityön haastavimpia asiakkaita, jotka hyötyisivät intensiivisestä, vankilassa alkaneesta työstä (Karsikas 2014, 107). Kuitenkaan vankiloiden sosiaalityön resurssointi ei ole tarpeenmukaista (Salovaara 2019), eikä aikuissozialityö kykene riittävästi tavoittamaan vankiloissa olevia, koska yhteistyö vankiloiden ja sosiaalitoimien välillä on riittämätöntä (mm. Salovaara 2021). Vankilasta vapautuvat ovat eri tilanteissa henkilöhistoriansa, vapautumistapansa (vapautuminen suljetusta vankilasta, suoraan avovankilasta tai avovankilasta valvotun koevapauden kautta) ja asuinalueensa perusteella. Kukin hyvinvointialue järjestää vankilasta vapautuvien palvelut omalla tavallaan. Heidän tarvitsemiin palveluihin ovat tyypillisimmin päihde-, asumis-, työllistämisen- ja kuntoutuspalvelut. Päihdepalveluihin pääsemisen mahdollisuudet riippuvat resursseista, mikä ei vastaa todellista tarvetta ja kysyntää (Ranta 2019, Vanjusov 2022).

Naiset tarvitsevat heille suunnattua rangaistusaikaista päihdekuntoutusta sekä traumataustan huomioon ottavaa kuntoutusta (Granfelt 2007). Vaikka kaikki vankilaan tuomitut eivät käytä päihdeitä, päihdeiden käytön ja rikoksiin syyllistymisen välillä on vahva yhteys (mm. Joukamaa ym. 2010). Lisäksi huumeekuvioissa vallitsevat olosuhteet vaurioittavat niissä eläviä naisia, samoin kuin niiden systeeminen väkivalta (mm. Hautala ym. 2018, Virolainen 2018). Suomensisäisesti huumeita käyttävät naiset ovat kokeneet eriarvoisuutta sosiaali- ja terveyspalveluissa (Virokannas 2017), ja he kokevat

mielekkäänä vertaistuen kautta saadun avun (Virokannas 2021). Usein päihteidenkäyttö on ylisukusukupolvista (Virokannas 2019) sekä perhesuhteita (Hautala 2021) ja läheis-suhteita (Karttunen 2021) haavoittavaa.

Suurimmalla osalla naisvangeista on lapsia, joiden elämään vankeus vaikuttaa monin tavoin huoltajuussuhteen ja asuinjärjestelyjen mukaan (Enroos 2015). Naisten kokemaa ja tekemää väkivaltaa on viime vuosina tutkittu Suomessa (Lattu 2016, Venäläinen 2017, Virolainen 2018, Salovaara 2019), ja väkivaltakäyttäytymiseen liittyvä kuntoutus on perusteltua naisvankien väkivaltakokemusten yleisyyden vuoksi. Naiseryitysten palveluiden lisääminen edesauttaa rikostaustaisten naisten kokonaisvaltaista kuntoutumista ja integroitumista yhteiskuntaan. Vankiloissa olevat naiset ovat usein miehiä huonommassa asemassa taloudellisesti ja terveydellisesti (Viitala 2013).

Tutkimuseettinen pohdinta

Tutkimuksemme kohteena olevia naisia voi pitää monilta osin haavoittuvissa elämäntilanteissa olevina. Tutkimuksen toteuttamisessa, aineiston keruussa ja analysoinnissa on noudatettu Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK 2019) laatimia hyvän tutkimustavan mukaisia käytäntöjä. Haastatteluille selvitettiin huolellisesti tutkimuksen tarkoitus ja tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus. Tutkimuseettisyys merkitsee meille haastateltavien arvostamista. Haastatellut naiset olivat tietoisia osallistumisen vapaaehtoisuudesta sekä oikeudestaan olla osallistumatta tai keskeyttää osallistumisensa halutessaan. Kukin luki ja allekirjoitti suostumuslomakkeen. Tutkijoina meille oli tuttua työskennellä rikostaustaisiin liittyvien aihealueiden parissa, joten sensitiivinen lähestymistapa aineistonhankinnassa ja analysoinnissa oli osa työskentelyprosessiamme. Tutkimuksessa, joka kohdistuu vankilasta vapautuneisiin naisiin, on erityisen tärkeää tunnistaa haavoittuvassa elämäntilanteessa olevien haasteita sekä tarjota heille tukea. Kiinnitimme huomiota haastateltavien anonymiteettiin ryhmän pienuuden ja tunnistamisherkkyyden vuoksi. Emme kysyneet

sensitiivisistä tai henkilökohtaisista asioista, vaikka osa haastateltavista kertoi elämästään vankeudessa ja vankeuden jälkeen. Nämä omakohtaiset tarinat olivat heidän tapansa konkretisoida tuen tarpeita.

Kokemusasiantuntijoiden kouluttaminen mahdollisti toiselle tutkijalle läheisen ja luottamuksellisen suhteen tutkimukseen osallistuneisiin kokemusasiantuntijoihin. Tämä kaksoisrooli edellytti tutkimusprosessissa refleksiivisyyttä. Kokemusasiantuntijakoulutuksen käyneet henkilöt kertoivat haastattelijalle yksityiskohtaisia asioita omista tilanteistaan. Samanaikaisesti tutkijalla on kaksoisroolinsa vuoksi erityinen vastuu tutkimukseen osallistuneiden edun mukaisesta osallistumisesta tutkimukseen. Tutkimuksessa keskiössä oli naisille suunnattujen palveluiden tarkastelu eikä niinkään naisten menneisyyteen liittyneet vaikeat elämäntilanteet.

Aineisto ja menetelmät

Naisvankien kuntoutus ja uudelleensijoittuminen yhteiskuntaan ovat tärkeitä ja rikosseuraamusten näkökulmasta myös ajankohtaisia aiheita. Naisvankien tuen tarpeet voivat olla monimuotoiset ja erityiset, mikä vuoksi palveluita ja kuntoutusta tulee tarkastella heidän näkökulmastaan. Tutkimuksen tavoitteena on keskittyä vankilasta vapautuneiden naisten palveluiden ja tuen tarpeisiin. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia nais erityisiä palveluita ja kuntoutusta vankilasta vapautuvat naiset tarvitsevat?
2. Millaiset palvelut tukevat vankilasta vapautuvien ihmisten kuntoutusta?

Toinen tutkijoista keräsi tutkimusaineiston keväällä 2021 haastatteleamalla yhteensä 11 vankeudessa ollutta naista. Haastateltavat tavoitettiin tutkijan Facebookin työprofiilissa esitetyn haastattelupyynnön avulla. Haastattelusta kiinnostuneita pyydettiin lähettämään yksityisviesti tutkijan työprofiiliin, näin ollen kukaan ulkopuolinen ei tiennyt, kuka tutkimukseen osallistui. Kaikki haastateltavat ilmoittivat ilmoituksen jul-

kaisupäivänä kiinnostuksestaan osallistua tutkimukseen. Haastattelut toteutettiin puolistrukturoidulla teemahaastattelulla Zoom-verkkokokousohjelman välityksellä. Haastatteluun osallistui yksitoista vankeudessa ollutta 34–70-vuotiasta naista. Vankeustuomioita haastatelluilla oli yhdestä kahdeksaan kertaa. Osa haastateltavista oli suorittanut kokemusasiantuntijakoulutuksen. Koulutuksessa omat kokemukset työtetään voimavaraksi ja osaksi omaa elämäntarinaa (Lindström & Toikko 2021), minkä myötä on mahdollista työskennellä sosiaali- ja terveyspalveluissa ammattilaisten rinnalla.

Vaikka naisten elämäntilanne, aiempi päihteidenkäyttö ja tehty rikos vaihtelivat, ainoastaan yhdellä haastateltavalla ei ollut ennen vankeutta tai sen jälkeen päihteisiin tai elämäntilanteeseen liittyviä haasteita. He kuvasivat vankeusaikaansa uutena mahdollisuutena sekä pysähdyksenä, joka mahdollisti oman ajattelutavan muuttumisen (myös Hautala & Kaarakka 2018, Salovaara 2019). Haastattelujen pituus vaihteli puolesta tunnista reiluun tuntiin. Haastattelut litteroitiin ja pseudonymisoitiin ennen analyysia. Tekstiä oli 150 sivua.

Tutkimukseen valitsimme kahden teeman aiheesta käydyt keskustelut: (1) naisvankien ja rikostaustaisten naisten palvelutarve ja (2) nais erityyseen kuntoutuksen kehittäminen rikosseuraamusprosessin eri vaiheissa.

Tarkastelimme aineistoa palvelutarpeiden ja sen erityispiirteiden näkökulmasta teoria-ohjaavan sisällönanalyysin avulla (Tuomi & Sarajärvi 2009). Aineisto jäsenyi naisten palvelutarpeisiin ja nais erityyseen kuntoutuksen rikosseuraamusprosessin eri vaiheissa. Poimimme aineistosta vankilasta vapautuvien palvelutarpeita kuvaavia, määrittäviä ja haastavia kohtia. Tätä on kuvattu taulukon 1 kohdassa ”Pelkistäminen”. Ryhmittelimme havainnot alaluokiksi, joista tiivistimme keskeiset teemat kolmeksi yläluokaksi: vankilasta vapautteen ulottuva tuki, traumatiivinen ja nais erityyisyyden tunnistava palvelu sekä turvallinen ja häpeää vähentävä ”normaalin opettelu”.

Tulokset

Vankilasta vapautteen ulottuva tuki

Havaitsimme aineiston perusteella merkittävää olevan katkeamaton tuki vankeudesta vapautteen sekä rinnalla kulkeva ja asiakaslähtöinen palvelu. On myös tärkeää tukea päihteettömyyteen, joka vähentää rikoksiin syyllistymistä. Tätä yhteyttä valotimme aiempaa tutkimusta käsittelevässä osuudessa. Päihdehuollon palvelut eivät aina ole kuitenkaan riittäviä ja oikealaatuisia, niihin pääsy ei ole oikea-aikaista eikä niissä oteta huomioon yksilöllisiä tarpeita (mm. Ranta 2019).

Taulukko 1. Esimerkki analyysista: pelkistäminen, ala- ja yläluokka.

Pelkistäminen	Alaluokka	Yläluokka
Hoitojakso vapauduttaessa	Vapautumisen tuettu alku	Vankilasta vapautteen ulottuva tuki
Taustan ymmärtäminen		
Tuettu siirtyminen		
Kokonaisvaltainen paketti		
Vapauttamisyksikkö	Matalan kynnyksen apu	
Avun vieminen		
Kohtaava henkilökunta		
Lähestyttävä työntekijä		
Stigman vähentäminen	Tuen jatkuvuus	
Rinnalla kulkeminen		
Kontaktin jatkuminen siviilissä		

”Naiset tarvii oman vapauttamisyksikön, missä olis psykososiaalista kuntoutusta ja opeteltais itsenäistä ja arjenhallinnallista elämää, mihin sisältyis ... päihdeongelma, tai sit rikokset - niiden hoitaminen... Että vankilassa aloitettais kuntouttavalla osastolla, jonka jälkeen jatkopolutuksena R-kuntoutus¹ vapauttamisyksikköön. ... Oma, missä ollaan naisten kesken ja pureudutaan naisten ongelmiin, itsetuntoon, päihteisiin, läheisriippuvuuteen ja tämmöseen - kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin.” (H4)

Esille nousi polkuajatus, jossa yksilöä ohjataan vankeudessa, vapauduttaessa sekä vapautumisen jälkeen tuetusti ja yksilöllisesti rikoksettomaan ja päihteettömään arkeen. Suunnitelmallinen vapautuminen ottaisi kokonaisvaltaisesti huomioon yksilön koko elämäntilanteen:

”Et ei ois vaan rangaistusajan suunnitelma ja noudatat sitä, vaan ois kokonainen paketti, ja ois samat työntekijät koko sun matkan ajan. Ja siihen sisältyis lastensuojelu, Kela, sossu. Ku sosuhan on yleensä se maksava taho, jos sä lähet siviilipuolella kuntoutukseen, ellei se oo rangaistusajan kuntoutus. Ja sitte joku työntekijä, mahdollisesti vankilan työntekijä, sit jonku hankkeen työntekijä, et kyllähän se varmasti vaatii enemmän töitä, mut semmonen kokonaislaajan juttu, ja myös, et se vanki tulee kuulluks.” (H6)

Varhaisessa vaiheessa vankilassa alkava ja vapautumisen jälkeen jatkuva, kaikkia hylkijä koskeva päihdekuntoutus tukisi kuntoutumista. Jo vapautumista suunniteltaessa koottaisiin yhteen vapautujan kanssa työskentelevä ja tämän asioita hoitava moniammatillinen tiimi. Sitaatin ”sossu” tarkoittaa aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijää, jolla usein on portinvartijan rooli päihdekuntoutukseen pääsemisessä (Ranta 2019). Tällaisen vapautumispaketin etuna olisivat matalankynnyksen tietojen vaihto, moni-

ammattillisuus sekä vapautuvan kuulluksi tuleminen ja hänen tuentarpeensa näkyväksi tekeminen.

Vangeilla on sattumanvaraisesti tietoa siitä, millaiseen apuun ja tukeen heillä olisi mahdollisuus ja keneltä sitä voisi pyytää. Vapautumisen tukiverkoston koordinointi ja koollekutsuminen mahdollistaisi vapaututtaessa oikeanlaisiin palveluihin pääsyn. Asiakaslähtöinen tilannekartoitus hyvissä ajoin ennen vapautumista mahdollistaisi nopean puuttumisen, mutta vankiloissa tehtävän sosiaalityön aliresursoidussa nykytilanteessa se on mahdotonta.

”Pitäis kuunnella vankia ja mitä vanki elämäntänsä hakee. Kattoo asuntoasioita, lastensuojelujuttuja, kaveripiiriä, päihteitä ja vertaistukee. Alkaa rakentamaan siviiliin jo linna-ajoissa sitä, ettei jää tyhjin käsin. Tää on ongelma monilla, miks palaa vankilaan, naisetkin. Koska ne joutuu sinne samaan, vaikka väkivaltaseen elämään takas miehen luo, ku niillä ei oo paikkaa, mihin ne menee. Ne ei tiää, mistä hakee apua, ei luota kehenkään, niillä ei oo ketään semmosta.” (H3)

Vankeusaika voi olla pysähtymisen paikka, joka mahdollistaa tunteiden ja ajatusten läpikäymisen sekä muutostarpeen synnyn (Hautala & Kaarakka 2018, Salovaara 2019). Kaiken vankeusaikana tehtävän työn tulisi puuttua rikoksille altistaviin olosuhteisiin. Väkivalta on päihteiden ohella yksi merkittävimmistä rikoksiin altistavista tekijöistä. Naisten kohdalla parisuhdeväkivallan kokemukset ovat yleisiä, ja niiden tyypillisenä seurauksena on itse tehty väkivalta ja päihteiden riippuvuuskäyttö. (Joukamaa ym. 2010, 47–49, Virolainen 2018.) Sosiaalinen verkosto voi olla joko päihdeettömyyttä ja rikoksettomuutta tukeva tai vahingoittava, väkivaltainen ja päihdemyönteinen. Tärkeänä nähdään rinnalla kulkeva vertaistuki:

”Nivelvaihe, kun on ollu vankeusrangaistuksella, ja lähdet sieltä asunnottomana, lapset huostaanotettuna, narkkitaustalla. Ei paljon oo mihin

¹ Rangaistusaikainen päihdekuntoutus.

takertautua tai tarttua kiinni. Tässähän ollaan Suomessa hyvin pitkälti menty siihen, kun on tää koevapaus. Tämähän on valtavan hyvä naisille, koska jos ja kun saa asunnon ja toimintavelvotetta, oppii siihen et elämänrytmi voi olla muutakin, kun mennä luukusta luukuun tai ettiä aina uutta poikaystävää, jolla on kamaa. Näissä toimintavelvotepaikoissa pitäis olla kokemusasiantuntijoita, vertaisia. Ei sellasia vertaisia, jotka vielä roikkuu puolessa välissä, vaan niitä, jotka on jo pitkällä oman kehityksensä ja kuntoutuksensa kanssa. Eli tää on se kehittämisyväylä, että pitäis olla sieltä vankilasta kontakti mukana vapautuvalle, jotta voidaan ennaltaehkäistä uudestaan vankilaan joutumista.” (H5)

Tuki ja kuntoutus rikoksettomaan ja päihteettömään elämään sisältää yhteiskuntaan kiinnittymistä (asunto, mielekäs tekeminen) ja päihteettömyyttä tukevia elementtejä (päihteen sosiaalinen verkosto, itse-tunto, tukevat lähisuhteet) sekä kokemuksen hyväksytyksi tulemisesta. Vertaistuki voi toimia viranomaiskontakteissa molemminpuolisena tulkkina, kulkea rinnalla ja saattaa palveluihin. Päihde- ja rikostaustaisen saattaa olla haastavaa toimia yhteiskunnassa erityyppisten palvelusteiden ja huumeisiin liittyvän stigman vuoksi, ja siksi palveluihin hakeutuminen ja sitoutuminen on voinut jäädä vaillinaiseksi.

Traumatietoinen ja nais erityisyyden tunnistava palvelu

Pelkkä palveluiden ja kuntoutuksen tarjoaminen ei suinkaan riitä, vaan olennaista on niiden saavutettavuus ja niihin pääsy. Vaikka kaikilla ei ole samanlainen menneisyys ja rikos- tai päihdehistoria, naisten menneisyysessä on havaittu olevan runsaasti kokemuksia moninaisesta väkivallasta (mm. Venäläinen 2017, Virolainen 2018). Traumatokemusten vuoksi palveluiden tulisi olla pelkästään naisille tarkoitettuja. Koettu turvallinen tila tukee niihin sitoutumista. (Mm. Karttunen 2019.)

”Mun mielest on parempi kaikist asioist puhuminen, kun nainen osaa samaistuu samalla tavalla tunteisiin ja täämösiin. Mitä noissa NA-ryhmissäkin, niin naisten ryhmissä on helpompi jakaa, kun ei tuu semmosii... Varsinki, se kun me tullaan tuolta ..., seksuaalinen jännitys, niin se on monelle ollu tosi iso homma jo jossain hoitolaitoksessakin. Jotkut ei käy ees salilla sen takii, kun siel on miehii. Se on tosi merkitys sillä, että on naispaikka.” (H7)

Päihnteitä käyttävien sosiaalisissa verkostoissa vallitsee vahva maskuliininen normatiivisuus, jossa nainen on alisteisessa suhteessa miehiin. Mitä pitempi päihteenkäyttöhistoria naisella on, sitä todennäköisempiä ovat myös väkivaltakokemukset. (Karttunen 2019, Salovaara 2019.) Omista intiimeistä ja satuttavista asioista puhuminen on helpompaa toiselle naiselle. Sitaatissa esille tuotu seksuaalinen jännite ryhmätoiminnoissa toisintaa naisten aiempia väkivaltakokemuksia, jolloin omaan kuntoutukseen keskittyminen voi häiriintyä.

”Traumatietoisuus on ... mahdollistanut mulle sen, että pääsee eteenpäin noissa asioissa. On mahdoton korjata mitään, jos et tiedä, mitä oot korjaamassa. Et sä polkupyörän rengastakaan voi korjata, jos se on puhki ilman, et sä etit sitä vuotokohtaa. Se on vähän sama ihmisenä olemisessa, että jos et tiää, mistä kohtaa oot vaurioitunut, niin et sä voi sitä korjataakaan. Et ilman traumatietoisuutta en ois koskaan lopettanut päihneiden käyttöä. Ja vaikka olisin, niin ikinä voinut hyvin.” (H8)

Käsittelemättöminä traumat vaikeuttavat elämää monella tavoin. Sosiaalisen toimintakyvyn tasolle ulottuessaan ne vievät voimavaroja, ylläpitävät päihteenkäyttöä ja ajavat naisia toistuvasti väkivaltaisiin parisuhteisiin. Päihteenkäyttö ja uudet parisuhteet saattavat toimia hetkellisesti selviytymiskeinona mutta samalla altistaa heitä uusille traumaileille. (Fuentes 2014, Levenson & Willis 2019, Anderson 2020.)

”...Ku ne on availtu niitä asioita ja huomioon, miten ne on vaikka masentunujen jälkeen, niin oon joutunu ottaa kopin siitä ihmisestä ja mennä sitä ihmistä lähelle ja ohjaamaan erilaisiin ryhmiin. Et mä voin tulla sun mukaan, jos sä haluat. Niinku mennä NA-ryhmään tai johonkin. Et toi on paljon sitä, et mitä pitää huomioida asiakkaissa tai yleensäki ihmisissä, että jos olet valmis sörkkimään, niin olet valmis myös autamaan ja kulkemaan rinnalla. Ettei se ihminen jää ilman avun tarvetta, koska sillonhan se on vaaras, että ne palaa takas kadulle tai siihen entiseen elämään.” (H3)

Asiakastyön kohtaamisissa tulisi ottaa huomioon eettiset ja sensitiiviset lähtökohdat erityisesti silloin, kun työskennellään haavoittavissa elämäntilanteissa olevien asiakkaiden parissa. Asiakas joutuu usein toistamaan elämäntarinansa saadakseen oikealaatuisia palveluita. Työntekijän näkökulmasta toistaminen on ymmärrettävää, mutta asiakasnäkökulmasta se nostaa kerta toisensa jälkeen esille traumakokemukset. Asiakkaan kertoma saattaa synnyttää työntekijässä tarpeen auttaa, mutta asiakkaassa ne ylläpitävät traumakokemusta ja pitävät häntä kiinni mennessä. Traumojen käsittely on tärkeää, mutta sen tulisi tapahtua suunnitelmallisesti terapeutissa ympäristössä. (Anderson ym. 2020.)

Rinnalla kulkeva tuki sekä ammattilaisen ja asiakkaan välinen tulkki koettiin tarpeelliseksi. Vertaistuki on samankaltaisissa elämäntilanteissa olevien ihmisten kokemuksellisuuden avulla toteutuvaa kokemusten, tietojen, ajatuksien ja tunteiden jakamista (Nylund 2005, Hietala 2013), jossa vahvuutena on jaettuun kokemukseen liittyvä ja yhteisestä ymmärryksestä rakentuva samankaltainen kieli, joka merkitsee ihmiseltä ihmiselle tapahtuvaa avointa ja suoraan puhumisen mahdollisuutta. Vertaiset edistävät prososiaalista käyttäytymistä, päihitteettömyyttä sekä elämän muutokseen liittyviä selviytymismekanismia ja paluuta yhteiskuntaan (Stearns & Yang 2021). Vertaiset tuovat toivoa ongelmista selviytymisen mahdollisuuteen (Rissanen & Jurvansuu

2017) ja tukea kuormittavissa tilanteissa. Asiakassuhteessa olennaista on tulla kohdaksi ihmisarvoisesti:

”...Just juttelin yhden asiakkaan kanssa. Hän on entinen vanki, niin sosiaalityöntekijä ei näe muuta, kun sen sanan vanki. Et sitä ei nähdä ihmisenä, vaan se tuomitaan sen rikoksen takia ja kun se on entinen vanki, niin hän ei ole oikeutettu mihinkään muihin etuuksiin, toimiin tai tukiin, mihin tavallinen pulliainen, joka hakisi samoja etuuksia. Kun hän haki terapiaan, niin sanottiin, että vankila on ollu sun terapias.” (H9)

Vankilasta vapautuneen yhteiskuntaan integroitumista ja kuntoutumista tukevat hänen kokemuksensa siitä, että hänellä on yhdenvertaiset mahdollisuudet tulla huomioon otetuksi ja osallistua. Vankilasta vapautunut on vankeusrangaistuksensa suorittanut, eikä sen tulisi estää hänen tarvitsemiensa palveluiden saamista. Kyse on myös asiakastyön ammatillisuudesta, jolla tuetaan asiakkaan toimijuutta ja identiteettiä sen sijaan, että annettaisiin asiakkaan menneisyyden toimia itseään toteuttavana ennusteena. (Mönkkönen 2018.)

Turvallisuus ja häpeää vähentävä ”normaaliin” opettelu

Vapautumista tukevien palveluiden tulisi mahdollistaa rikokseton ja päihitteetön arki ja tarjota riittävää tukea siinä onnistumisessa. Naiset haluavat muuttaa elämäänsä, mutta heillä ei ehkä ole keinoja ja osaamista siihen:

”Jos lähdetään kuntouttamaan ihmisiä, sillon pitäis olla hyväksyvä, tasavertainen ja turvallinen ympäristö, mikä tukee sitä naiseutta ja identiteetin kasvamista niissä rajoissa, missä vankilassa pystyy. Et sitä pitäis enemmän naisten kanssa kehittää, koska kuuluu johonkin tukee myös itsetunnon ja identiteetin kasvamista, kun sä oot hyvässä ja turvallisessa ympäristössä ja siellä sut hyväksyy saman sukupuolen edustajat.” (H4)

Turvallisen tilan tulisi ulottua vankilasta kohtiin. Vankiloiden laitosturvallisuus tarkoittaa yleistä järjestystä ja väkivallattomuutta, mikä ei välttämättä sisällä vankien omaa turvallisuuden kokemusta (Saari 2021). Nais erityisistä näkökulmasta turvallisessa vankilassa laajennetaan vankilaturvallisuutta ottamaan huomioon myös asiakkaiden subjektiivinen ja psyykkinen turvallisuus ilman sukupuolista häirintää (Tammi-Moilanen 2020). Turvallisuuden luomisessa on olennaista psyykkinen ja sosiaalinen ulottuvuus (myös Karttunen 2019). Samat elementit pätevät myös vapaudessa tarjottavissa palveluissa.

”Kun elää itsetuhoisesti toisten poljetuna ja hyväksikäytettynä. Vankilassa on jätkänä ja käyttömaailmassa on tosi jätkänä. Miten löytyisi terveempi tapa arvostaa itseään. Kun naisilla on tosi huono käsitys itsestään tai tosi vääristynyt. Kun on ollut pidemmän aikaa vapaana ja on onnistunut asioissa, on pieniäkin asioita, niistä saa tosi paljon voimaa. Ja kun ne ei ole tehnyt aikaisemmin mitään, jos on käyttänyt kamaa ja sekoillut vaan. Normaali asiat tuntuu tajuttomilta, että miten ihmisiä saisi tekemään terveitä juttuja. Ihan mitä vaan, mikä on toisten mielestä tavallista, mutta niille naisille tosi ihmeellistä. Ehkä sitä oikeasti on niin ulalla, että ei tee asioita, kun ei niitä ole tehnyt silloin. Tarvii jonkun näyttämään, että näitäkin voi tehdä, kun on uudenlainen elämä ja uudenlainen maailma, mihin vapautuu. Jos aikoo tehdä elämänmuutosta, niin siihen tarvitsee kyllä tukea ja näyttää mitä asioita tehdään.” (H2)

Tuettuun ja onnistuneeseen vapautumiseen kuuluu rikoksetoman ja päihdeettömän elämän opettelua ja vanhoista toimintatavoista poisoppimista. Se on opettelua harrastamaan, säännölliseen vuorokausirytmiiin ja tavanomaiseen elämään kuuluviin asioihin. Uuden opettelu vaatii rohkeutta kokeilla omia rajojaan ja epäonnistua. Aina oma yrittäminen ei riitä, sillä muutostyöskentelyä saattavat rajoittaa huonot kokemukset ja

kanssaihmissen ennakoasenteet (Virokanas 2017, Salovaara ym. 2023).

Kokemus epäasiallisuudesta toisintaa naisten häpeäkokemuksia ja ylläpitää käsitystä omasta huonomuudesta. Käsittelemätön häpeä estää tuen hakemista ja pääsyä oikeisiin palveluihin. Häpeä saa tuntemaan itsensä toisenlaiseksi, vääräksi ja epäonnistuneeksi. (Tyler 2020, Addison ym. 2022.) Mikäli palvelujärjestelmä jatkuvasti uusintaa tätä tunnetta, naisissa syntyy kokemus ulkopuolisuudesta (Salovaara ym. 2023). Myös vankeus saattaa olla traumaattinen kokemus. (Kelman ym. 2022.) Traumatiетoinen hoito ja trauman vakauttaminen tulisikin ottaa huomioon naisten parissa tehtävässä työssä (Miller & Najavits 2012, Jewkes ym. 2019).

”Päihdeettömyys on ensiarvoisen tärkeitä, et voi ylipäänsä korjata asioita elämässä. Et sä voi korjaa sun väkivaltaisuutta, ettii sun traumoja tai tehdä mitään muutakaan, jos sä oot kamoissa. Ei se mee silleen. Mun mielestä pitäis olla naisillekin enemmän väkivaltaan ja sen vähentämiseen perustuvia juttuja. Ja naisten kohdalla myös perheasiaan. On hirveesti naisia vankiloissa ja muualla, missä niil on perhettä, sitä ei oo välttämättä olemassakaan tai jos on mahdollisuus saada vaikka lapset takas, niin niillä ei oo välttämättä hajuakaan, että miten semmosiin asioihin suhtaudutaan tai kuinka alotetaan. Tai äitiyteen keskitytään aika vähän ja siihen liittyy aika vahva stigma, et sä oot vankiäiti tai päihdeäiti tai mitä tahansa. Et sitäkin mun mielestä pitäis pyrkiä vähentään.” (H8)

Riittävä, oikea-aikainen ja -laatuinen päihdekuntoutus on useimmiten rikoksista luopumisen ja kuntoutumisen perusedellytys. Pelkästään rikosten ja päihdeidenkäytön lopettaminen ei kuitenkaan riitä, vaan yksilö tarvitsee tukea muilla elämän osa-alueilla. Vaikka kaikki vankilasta vapautuvat naiset eivät ole äitejä, äitiyteen kietoutuvat häpeän, syyllisyyden ja epäonnistumisen tunteet ovat riski integraatiolle. Lähi-suhteiden ja erityisesti lasten merkitys tukee naisia

muutokseen ja on motivaatio siihen. (Mm. Virokannas 2019, Karttunen 2021, Hautala 2021, Nichols ym. 2022, Salovaara 2023b.) Vankilasta vapautuvat naiset tarvitsevat yksilöllistä ja tarpeet huomioon ottavaa tukea päihteettömyyteen sekä viranomaisasiointiin. Moniammatillisen verkoston avulla he ohjautuvat paremmin oikeisiin palveluihin.

Pohdinta ja johtopäätökset

Halusimme selvittää, millaisia nais erityisiä palveluita ja kuntoutusta vankilasta vapautuvat naiset tarvitsevat ja millaisia erityispiirteitä näissä palveluissa tulisi olla. Vankilasta vapautuva kokee elävänsä yhteiskuntaan kuulumisen rajapinnalla. Vankilasta vapautuen ulottuvat tuen ja kuntoutuksen tarpeet ovat heidän taustojensa pohjalta moninaisia. Havaitimme polkuajattelun ja asiakaan rinnalla kulkemisen tukevan vapautuvia naisvankeja.

Naiset tarvitsevat turvallista ja häpeää vähentävää tukea vankeudessa ja sen jälkeen. Se edellyttää intensiivistä ja oikea-aikaista yksilötyötä, jonka perustana on luottamuksellinen vuorovaikutussuhde ja asiakaan kannattelu haastavissa tilanteissa. Psykososiaalisen tuen lisäksi tarvitaan elämän- ja arjenhallinnan yksilöllistä ohjausta ja neuvontaa. (Wendt & Fraser 2019, Karjalainen ym. 2021.) Naisten sensitiiviset kokemukset äitiydestä, parisuhteista, väkivallasta ja seksuaalisuudesta edellyttävät hienotunteisuutta ja käsittelyä ammattilaisen tai kokemusasiantuntijan kanssa (Griffiths ym. 2020, Turunen & Granfelt 2021).

Rikosseuraamuksissa ja eri palveluissa naisia saatetaan pitää hankalina asiakkaina, joiden kanssa työskentely koetaan vaikeaksi (Salovaara 2019, Tammi-Moilanen 2020). Tämä johtuu siitä, että palvelut on rakennettu miestapaisten toiminnan ja miesten tarpeiden mukaan. Ymmärrys traumataustasta ja nais erityisistä tarpeista mahdollistaa naisvankeihin liittyvien kielteisten käsitysten purkamisen.

Lähes kaikilla kerätyn aineiston haastateltavilla oli melko samanlainen polku ja osalla heistä oli kokemusasiantuntijakoulutus, joka osaltaan saattoi vaikuttaa heidän

mielipiteisiinsä. Aineisto ei myöskään mahdollistanut aiheen tarkastelemista laajemmin sukupuolisensitiivisesti. Mielenkiintoista olisikin laajentaa tarkastelua siihen, miten esimerkiksi muunsukupuoliset kokevat palveludentarpeen.

Nais erityiset tuen tarpeet eivät pääty vankeustuomioon. Suurimmalla osalla rikostaustaisista naisista on aiempia traumakokemuksia. Nais erityiset tarpeet huomioon ottavilla palveluilla tuetaan naisten integroitumista yhteiskuntaan sekä heidän kuntoutumistaan. Tarvitaan myös rakenteellista muutosta ja esimerkiksi Vantaan vankisosaalityön kaltainen malli, jossa vankilasta vapautuvien asioita hoitaa asiaan perehtynyt henkilö (Piispa & Lind 2021). Vastaavan mallin laajempi käyttö mahdollistaisi ja vahvistaisi rikostaustaisten yhteiskuntaan integroimista. Nais erityisten tarpeiden tunnistaminen edellyttää heille suunnattujen palveluiden, niiden koordinoimisen ja erilaisten interventtioiden keskittämistä sosiaalityöntekijälle.

Tulosten merkitys: Artikkelin avaa nais erityisten tukipalveluiden merkitystä vankilasta vapautuvien naisten kokemusten kannalta. Vaikka naiset ovat vähemmistönä vapautuvista, on heidän vapautumisensa tukeminen ensiarvoisen tärkeää heidän läheistensä ja etenkin lapsiensä kannalta. Tulokset tuovat esille sen, kuinka tärkeää on rinnalla kulkeva ja vankilasta vapautuen ulottuva tuki. Nykyiset vankilasta vapautuvien palveluihin liittyvät käytännöt vaihtelevat eikä niissä tunnusteta riittävästi naisten tarpeita.

Tiivistelmä

Viime vuosina on rikosseuraamuksissa ja vapautuvien parissa työskentelevien parissa huomattu vankiloissa olevien ja sieltä vapautuvien naisten erityistarpeet. Erityisesti naisten kuntoutustarpeisiin vaikuttavat traumatausta, kompleksiset lähi-suhteet sekä koettu häpeä ja stigma. Tässä tutkimuksessa mielenkiinnon kohteena

on, millaisia tuen tarpeita naisvangeilla on ja millaisia nais erityisiä palveluita ja kuntoutusta vankilasta vapautuvat tarvitsevat. Tutkimusaineisto tuotettiin haastatteleamalla yhtätoista rikostaustaista naista.

Haastatteluaineiston analyysin kautta rakentui naisvankien tuentarpeista kolme keskeistä seikkaa. Ensimmäkin vankilasta vapauteen ulottuva ja eri nivelvaiheissa katkeamaton tuki on tärkeää. Toiseksi palveluiden tarjoaminen ja palveluvalikoiman kattavuus eivät ole riittävät, vaan tarvitaan traumatietoisia ja nais erityisyyden tunnistavia palveluita. Tämä merkitsee traumojen käsittelyä terapeutisessa ympäristössä sekä mahdollisuutta vuorovaikutukseen, jossa voi keskustella luottamusta vaativista asioista. Kolmanneksi korostui turvallisen ja häpeää vähentävän ”normaaliin” opettelu mahdollisuudet. Turvallinen ympäristö on naiseutta tukeva sekä vapaa häirinnästä. Häpeää vähentävä ”normaaliin” opettelu mahdollisuus merkitsi toisaalta uusien asioiden opettelua sekä poisoppimista vanhoista tavoista.

Avainsanat: rikostausta, naiset, naisvankit, vankeus, palvelut

Abstract

“We have different problems and traumas than men have” – Women-specific services supporting the integration and rehabilitation of women with criminal background

During the recent years in criminal sanctions and workers who work among releasing convicts, it has been noticed that women who are either in prison or releasing have special needs. Especially traumatic background, complex relationships, shame, and stigma are causes for rehabilitation needs. This research focuses on what kind of supportive needs women convicts have and what kind of women specific services and rehabilitations releasing convicts need. The research

data was conducted with interviews of 11 women with criminal background.

Three main themes were derived by analyzing the interview data. First, the need for ongoing support for releasing convicts during different stages of being a convict and being released. Second, the services offered, and the variety of services are not enough. Women specific and trauma aware services are needed. This means that traumas are dealt in therapeutic environment and there is a possibility for interaction, where confidential matters can be discussed. Third theme that rose from the material was the possibilities for safe and shame reducing learning for “normal life”. Safe environment is supporting femininity and free from harassment. Shame reducing learning for “normal life” would mean both learning new things and learning to avoid old habits.

Keywords: criminal background, women, women convict, incarcerated women, imprisonment, services

**Ulla Salovaara, YTT, yliopistonlehtori,
Lapin yliopisto**

**Janika Lindström, lehtori,
Laurea-ammattikorkeakoulu**

Lähteet

- Addison M, McGovern W, McGovern R (2022) Stigma Under the Skin. Teoksessa: M Addison, W McGovern, R McGovern (toim.) Drugs, Identity and Stigma. Palgrave Macmillan, Cham, 1–23.
- Anderson J D, Pitner R O & Wooten N R (2020) A gender-specific model of trauma and victimization in incarcerated women. *Journal of Human Behavior in the Social Environment* 30, 2, 191–212. <https://doi.org/10.1080/10911359.2019.1673272>.
- Carlen P (2002) *Women and Punishment. The Struggle for justice.* Willan Publishing, London.
- Carlen P, Worrall A (2004) *Analysing Women's Imprisonment.* Willan Publishing, London.
- Chesney-Lind M, Morash M (2013) Transformative Feminist Criminology. A Critical Re-thinking of a Discipline. *Critical Criminology*, 21, 287–304. <https://doi.org/10.1007/s10612-013-9187-2>

- Enroos R (2015) Vankila, vanhemmuus ja lapsi – näkökulmia perhekäytäntöihin. *Acta Poenologica* 2. Rikosseuraamuslaitoksen koulutuskeskus. Rikosseuraamuslaitos, Helsinki.
- Fuentes C (2014) Nobody's Child. The Role of Trauma and Interpersonal Violence in Women's Pathways to Incarceration and Resultant Service Needs. *Medical Anthropology Quarterly* 28, 1, 85–104. <https://doi.org/10.1111/maq.12058>
- Granfelt R (2007) "Oppisin elämään riippuvuuteni kanssa". Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa. Rikosseuraamusvirasto, Helsinki.
- Griffiths L, Bailey D, Slade K (2020) Exploring the listener scheme in a women's prison. The importance of a gendered approach to peer support for women who self-harm in custody. *The Journal of Mental Health Training, Education and Practice* 15, 6, 347–360. <https://doi.org/10.1108/JMHTEP-01-2020-0004>
- Hautala S (2021) Kertomuksia huumeiden ongelmakäytön haavoittavista perhesuhteista. Teoksessa J Järvinen-Tassopoulos, H Pirskanen (toim.) Riippuvuus perheessä. Gaudeamus, Helsinki, 168–196.
- Hautala S, Hakkarainen P, Kuussaari K, Kataja K, Kailanto S (2018) Väkipalva osana huumeekuvioita. *Oikeus* 47, 1, 12–28.
- Hautala S, Kaarakka O (2018) Vankilasta vapautuminen sosiaalisen kuntoutuksen haasteena. Teoksessa J Lindh, K Härkäpää, K Kostamo-Pääkkö (toim.) Sosiaalinen kuntoutuksessa. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Hietala O (2013) A-klinikan asiakaskahvilassa: etnografinen tutkimus asiakkaiden juomiselle ja ammattiavulle antamista merkityksistä. Diakoniammattikorkeakoulu, Helsinki.
- Jewkes Y, Jordan M, Wright S, Bendelow G (2019) Designing 'Healthy' Prisons for Women. Incorporating Trauma-Informed Care and Practice (TICP) into Prison Planning and Design. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 16, 3818. <https://doi.org/10.3390/ijerph16203818>
- Joukamaa M, Aarnio J, von Gruenewaldt V, Hakamäki S, Hypén K, Lauerma H, Lintonen T, Mattila A, Tyni S, Vartiainen H, Viitanen P, Wuolijoki T (2010) Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve 2010.
- Karjalainen P, Kivipelto M, Liukko E, Muurinen H (2021) Osallisuutta ja toimintakykyä vahvistava aikuisosiaalisuus. Opas ammattilaisille. THL, Helsinki.
- Karsikas V (2017) Polku vapauteen. Psykososiaalisen työn kehittyminen ja rooli vankeinhoidon yhteiskunnallisessa tehtävässä. Teoksessa H Linderborg, M Suonio, T Lassila (toim.). Sosiaalisuus ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitos, Helsinki, 91–135.
- Karttunen T (2021) Kannattelu ja vaurioituminen päihdeongelmista kärsivien naisten läheisyyksissä. Teoksessa J Järvinen-Tassopoulos, H Pirskanen (toim.) Riippuvuus perheessä. Gaudeamus, Helsinki, 141–167.
- Karttunen T (2019) Naisierityistä päihdehoitoa. Etnografinen tutkimus päihdehoitolaitoksen naisten yhteisöstä. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Kelman J, Gribble R, Harvey J, Palmer L, MacManus D (2022) How Does a History of Trauma Affect the Experience of Imprisonment for Individuals in Women's Prisons. A Qualitative Exploration. *Women & Criminal Justice* 0, 1–6. <https://doi.org/10.1080/08974454.2022.2071376>
- Lattu E (2016) Naisten tekemä väkivalta. Väitöskirja. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Levenson JS, Willis GM (2019) Implementing Trauma-Informed Care in Correctional Treatment and Supervision. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma* 28, 4, 481–501. <https://doi.org/10.1080/10926771.2018.1531959>
- Lindström J, Toikko T (2021) Survival stories as access to society: People with history of crime as experts by experience. *Nordic Journal of Criminology*. <https://doi.org/10.1080/2578983X.2021.1918435>
- Mattson, T (2021) Intersectionalitet i social arbete. Teori, reflection och praxis. Gleerups, Malmö.
- Miller N, Najavits L (2012) Creating trauma-informed correctional care. A balance of goals and environment. *European Journal of Psychotraumatology* 3, 1.
- Mönkkönen K (2018) Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Gaudeamus, Helsinki.
- Naisierityisen kuntoutuksen kehittäminen vankeinhoidossa (2010) Työryhmän raportti. Rikosseuraamuslaitos, Helsinki.
- Naiset näkyviksi (2008) Työryhmän mietintö. Rikosseuraamusvirasto, Helsinki.
- Naisten vuoro. Naisvankien tarpeet ja vankiloiden toiminnan kehittäminen (1999) Työryhmän raportti. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Helsinki.
- Nichols TR, Lee A, Gringle, MR, Welborn A (2022) Guilt, Shame and Getting Passed the Blame: Resisting Stigma Through the Good Mothering Ideal. Teoksessa: M Addison, W McGovern, R McGovern (toim.) Drugs, Identity and Stigma. Palgrave Macmillan, Cham, 51–75.
- Nylund M (2000) Varieties of Mutual Support. A Study of Finnish Self-Help Groups and Volunteers. THL, Helsinki.
- Piispa M, Lind H (2021) Taustalla rikos, edessä muutos: Suositukset viranomaisten saumattomalle yhteistyölle rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnittämisessä. Oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja 3. Helsinki.
- Ranta J (2019) Huumehoitoa koskevat neuvot ja valinnat matalan kynnyksen palvelun asiakkaiden ja työntekijöiden vuorovaikutuksessa. Teoksessa A Pehkonen, T Kekoni, K Kuusisto (toim.) Oikeus päihdehuoltoon. Vastapaino, Tampere, 253–287.

- Rissanen J, Jurvansuu S (2017) Vertaistoiminnan muodot ja merkitys päihde- ja mielenterveysjärjestöissä. *Kuntoutus* 40, 1, 5–17.
- Saari J (2021) Vankien kokemus turvallisuudesta. Teoksessa S Kainulainen, J Saari (toim.) *Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa*. Vastapaino, Tampere, 149–175.
- Salovaara, U (2023a) Nais erityiset ja sukupuolisenä tiiviset toimintamahdollisuudet rikosseuraamusalalla. Teoksessa: O Kaarakka, K Nikula (toim.) *Rikosseuraamusalan etiikka – käsitteistä käytäntöön*. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, 128–163.
- Salovaara U (2019) Rikoksista tuomitut naiset. Yhteisöstä erottaminen ja takaisin liittymisen mahdollisuudet. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, Helsinki.
- Salovaara, U (2023b) Rikostaustaisten äitien lasten lastensuojelun asiakkuus kriisikokemuksena. Teoksessa: Raitakari, Suvi; Harrikari, Timo; Hekkala, Marja & Kivipelto, Minna (toim.) *Sosiaalityö poikkeuksellisissa olosuhteissa ja kriiseissä*. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2023. SoPhi: Jyväskylä, 92–117.
- Salovaara U (2021) Vankilasta vapautuvien naisten tuen tarve ja tukemisen mahdollisuudet. Teoksessa AL Matthies, AR Svenlin, K Turtiainen (toim.) *Aikuissosiaalityö*. Tieto, käytäntö, vaikuttavuus. Gaudeamus, Helsinki, 174–186.
- Salovaara U, Pirttilahti H, Lindström J (2023) Rikostausta, häpeä ja tunnustus -kokemuksia rikostaustaisten kohtaamisesta. Teoksessa: O Kaarakka, K Nikula (toim.) *Rikosseuraamusalan etiikka – käsitteistä käytäntöön*. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus: Helsinki, 164–190.
- Silvestri M, Crowther-Dowey C (2016) *Gender & Crime. A Human Rights Approach*. Sage, Thousand Oaks.
- Stearns, A. E., & Yang, Y. (2021). Women's peer to peer support inside a jail support group. *Journal of Social and Personal Relationships*, 38(11), 3288–3309. <https://doi.org/10.1177/02654075211030333>
- Tammi-Moilanen K (2020) Naisvankiselvitys. Selvitys naisvankien olosuhteista, toiminnosta ja turvallisuudesta. Rikosseuraamuslaitos, Helsinki.
- TENK (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf
- Tuomi J, Sarajarvi A (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.
- Turunen S, Granfelt R (2021) Naisten asumispoluita kerrottua. Asukkaiden ja ammattilaisten kokemuksia asunnottomuudesta, kodista ja asumissosiaalisesta työstä. Y-Säätiö, Helsinki.
- Tyler I (2020) *Stigma: The Machinery of Inequality*. ZED: London.
- Vanjusov H (2022) Saatavilla, mutta ei saavutettavissa? Sosiaalioikeudellinen tutkimus päihdepalveluihin pääsystä. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto, Kuopio.
- Venäläinen S (2017) *Women as Perpetrators of Violence. Meanings of gender and violence in the tabloid press and in the narratives of women imprisoned for violent crimes*. Artikkeliväitöskirja. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Viitanen P (2013) *The Health, Work Ability and Healthcare Needs of Finnish Female Prisoners*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Virokannas E (2017) Eriarvoisuuden kokemuksia ja hallinnan suhteita hyvinvointipalvelujärjestelmässä. Huumeita käyttävien naisten "standpoint". *Yhteiskuntapolitiikka* 82, 3, 274–283.
- Virokannas E (2019) Äitiysidentiteettien rakentuminen päihteitä käyttävien naisten kertomuksissa lapsistaan. Teoksessa A Pehkonen, T Kekoni, K Kuusisto (toim.) *Oikeus päihdehuoltoon*. Vastapaino, Tampere, 141–163.
- Virokannas E (2021) Peer support among female substance users in Finland. Teoksessa M Kuronen, E Virokannas, U Salovaara (toim.) *Women, Vulnerabilities and Welfare Service Systems*, Routledge, Abingdon, Oxon, 153–165.
- Virolainen V (2018) Naisvankien tarinoita väkivallasta. Uhridiskurssia moninaistavat pienet kertomukset ja vivahteikas toimijuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 83, 5–6, 495–505.
- Wendt S, Fraser H (2019) Promoting gender responsive support for women inmates. A case study from inside a prison. *International Journal of Prisoner Health* 15, 2, 126–137. <https://doi.org/10.1108/IJPH-03-2018-0011>